

§ 1.

Vyhýbání se očistě

a) Vzájemné obviňování

My Němci se vzájemně velmi lišíme způsobem a mírou účasti na nacionálním socialismu nebo odporu k němu. Každý z nás se musí rozpomenout, jak se v nitru a navenek choval, a hledat si v této krizi německví znovuzrození sobě vlastní.

I časový bod, v němž začalo toto vnitřní přetváření, se u jednotlivců velmi různí: u někoho to bylo v roce 1933, u někoho po vraždách 30. června 1934, u někoho po vypálení synagog v roce 1938, u někoho teprve za války, nebo když hrozila porážka, nebo až po zhroucení.

Nemůžeme se v tom všem uvádět všichni na společného jmenovatele. Musíme být k sobě navzájem otevření a vycházet z podstatně rozdílných východisek. Společným jmenovatelem je snad jedině státní příslušnost. V tom je společná vina a odpovědnost všech, že dopustili, aby došlo k roku 1933, aniž zemřeli. To sjednocuje i vnější a vnitřní emigraci.

Veliké rozdíly umožňují, aby – jak se zdá – skoro všichni zahrnovali všechny výčitkami. To může trvat jen do té doby, dokud jednotlivec vidí ve skuteč-

nosti jen vlastní situaci a situaci těch, kdo jsou mu podobní, a posuzuje situaci ostatních jen z vlastního stanoviska. Udivuje, jak často se skutečně vzrušujeme jen tehdy, dotýká-li se věc nás samých, a vidíme vše ze zorného úhlu své zvláštní situace. Je třeba stálého vědomého úsilí, abychom se od tohoto zorného úhlu oprostili.

Líčení vzájemného obviňování německých lidí by vedlo k nekonečnému přetřásání celé věci. Poukažme na to jen náhodnými příklady z blízké minulosti a z přítomnosti. Můžeme zajisté sem tam ztratit odvalu, pokud hrozí, že nás opustí trpělivost při vzájemné výměně názorů, a pokud narážíme na chladné osopování a bryskní odmítání. V minulých letech tu byli Němci, kteří po nás ostatních Němcích žádali, abychom se stali mučedníky. Neměli jsme prý mlčky snášet, co se dělo. I kdyby naše jednání mělo skončit nezdarem, byl by čin přece určitou mravní oporou pro všechno obyvatelstvo, viditelným symbolem potlačených sil. Tak jsem od roku 1933 slýchal výčitky od přátel – mužů i žen.

Takové požadavky proto velmi vzrušovaly, že v nich byla hluboká pravda, zastávaná však takovým způsobem, že se stávala urážlivě zvrácenou. To, co člověk může prožít sám se sebou před transcendencí, se přenášelo na rovinu moralizování, a dokonce i senzace. Tichost a úcta byly ztraceny.

Dnes jsou špatným příkladem toho, jak lidé uhýbají do vzájemného obviňování, mnohé diskuse mezi emigranty a těmi, kdo zůstali v Německu, mezi skupinami, které se též nazývají vnější a vnitřní emigrací. Obě prošly svým utrpením. Utrpení emigranta: Svět cizí řeči, stesk po domově – symbolem může být vyprávění o německém Židovi v New Yorku, v jehož pokoji visel Hitlerův obraz. Proč? Jen proto, že mu tento obraz každý den připomínal hrůzy, které by ho čekaly doma, byl onen muž s to přemáhat svou touhu po domově. – Utrpení člověka, který zůstal doma: Opuštěnost, vyvrženost ve vlastní zemi, ohroženost. Byl v nouzi sám, všichni se ho stranili s výjimkou přátel, ale přitížit těmto přátelům, to vedlo zase k novému vlastnímu utrpení. Pokud však jedni obviňují druhé, pak je jen třeba se otázat: Cítíme se dobře tváří v tvář duševnímu stavu a tónu těch, kdo takto obviňují, těší nás to, že tito lidé takto cítí, jsou vzorem, je v nich něco jako vzlet, svoboda, láska, něco, co nás povzbuzuje? Jestliže ne, pak není pravda, co říkají. Ve vzájemném obviňování nemůže život pokračovat. Opravdová výměna názorů ustává. Je to určitý druh přerušené komunikace. A toto přerušení je vždy symptomem nepravdy, a tedy podnětem pro poctivé, aby po této skryté nepravdě ustavičně pátrali. To je všude, kde Němec činí sám sebe morálně a metafyzicky soudcem nad druhým Němcem; všude,

kde není dobrá vůle ke komunikaci, nýbrž kde vládne zastřená vůle k nátlaku; kde trvá žádost, aby se druhý vyznal ze své viny; kde jeden shlíží na druhého s pyšným pocitem „mé svědomí je neobtěžené“; kde se člověk v představě vlastní nevinnosti cítí oprávněný dávat vinu druhým.

b) Sebezavržení a vzdor

Je v našem lidském založení – aspoň u nás v Evropě je tomu tak –, že jsme na jedné straně citliví k výčitkám, ale na druhé straně velmi lehce vyčítáme druhým. Nechceme si dát příliš ubližovat, ale rozhorlujeme se snadno, když morálně posuzujeme druhé. To je následek otravy moralismem. Nic nás obyčejně tak nepopuzuje jako jakýkoli náznak, že se nám dává vina. I ten, kdo je vinen, si to nechce dát říci. A dá-li si říci, nechce si to dát říci od každého. Čím větší je citlivost k výčitkám, tím větší bývá bezohlednost, s níž je člověk s to vyčítat druhým. Svět je až do malých všedních okolností plný obvinění – obvinění druhých, že způsobili nějaké neštěstí –, a tedy plný obětních beránků, kterých je všude našim zlým obviňovacím instinktům zapotřebí.

Ale u toho, kdo je vůči výčitkám popudlivý, může pozoruhodně snadno dojít k náhlému puzení vyznat se ze své viny. Taková vyznání viny – falešná, neboť sama ještě pudová a plná chtivosti – mají tento zjevný